

Turecki sen o hubie. Polityka gazowa Ankary w czasie wojny

Agata Łoskot-Strachota, Adam Michalski

Gaz ziemny odgrywa kluczową rolę w gospodarce i energetyce Turcji, a jego konsumpcja w ostatnich latach rosła. Jednocześnie Ankara jest w pełni uzależniona od jego importu (w tym, w znacznym stopniu, z Rosji). Od lat wdraża jednak politykę dywersyfikacji, która przynosi wymierne rezultaty. Rozbudowuje infrastrukturę pozwalającą na różnicowanie źródeł i szlaków dostaw gazu (m.in. otwiera kolejne terminale LNG), chce też uruchamiać własną produkcję surowca i ograniczać wewnętrzne zużycie.

Sytuacja Turcji w kontekście wojny na Ukrainie i zapaści na rynku gazu jest wyraźnie inna niż ta w krajach Unii Europejskiej. Kryzys gazowy w Europie przyniósł nie tylko rekordowe i zmienne ceny, lecz także pogorszenie dostępności surowca i ryzyko niedoborów zimą. Ankara – dzięki rozbudowanej infrastrukturze importowej, podpisanym kontraktom i dobrym relacjom z Rosją – zabezpieczyła sobie stabilność dostaw, a najważniejszym wyzwaniem dla niej są rosnące ceny. Jednocześnie rozwijająca tradycyjną dwutorową politykę współpracy zarówno z Moskwą, jak i z Zachodem Ankara widzi wojnę jako szansę na wzmocnienie swojej pozycji i realizację własnych interesów w stosunkach energetycznych z obiema stronami. Słabsza pozycja Rosji umożliwia Turcji negocjowanie korzystniejszych warunków importu surowca. Co więcej, rosnące znaczenie Ankary (obecnie to kluczowy partner gazowy Kremla), intensyfikowanie przez nią kooperacji z innymi regionalnymi producentami gazu (w tym z Azerbejdżanem) oraz ogromne zapotrzebowanie UE na nierosyjski surowiec zapewnia jej wyjątkowe okoliczności do urzeczywistnienia – sformułowanych dwie dekady temu – ambicji dotyczących budowy ważnego w regionie i Europie hubu gazowego. Zacieśnienie więzi na tym polu z Rosją grozi jednak w dłuższej perspektywie strukturalną zależnością Ankary od Moskwy.

Rola gazu w tureckim sektorze energetycznym i gospodarce

Gaz ziemny był w 2021 r. najważniejszym źródłem energii pierwotnej w miksie energetycznym Turcji – przypadało nań 30,2% krajowej konsumpcji¹. Przez ostatnie lata jego zużycie rosło², lecz w 2022 r. – wskutek łagodniejszej zimy oraz problemów gospodarczych – spadło względem poprzedniego

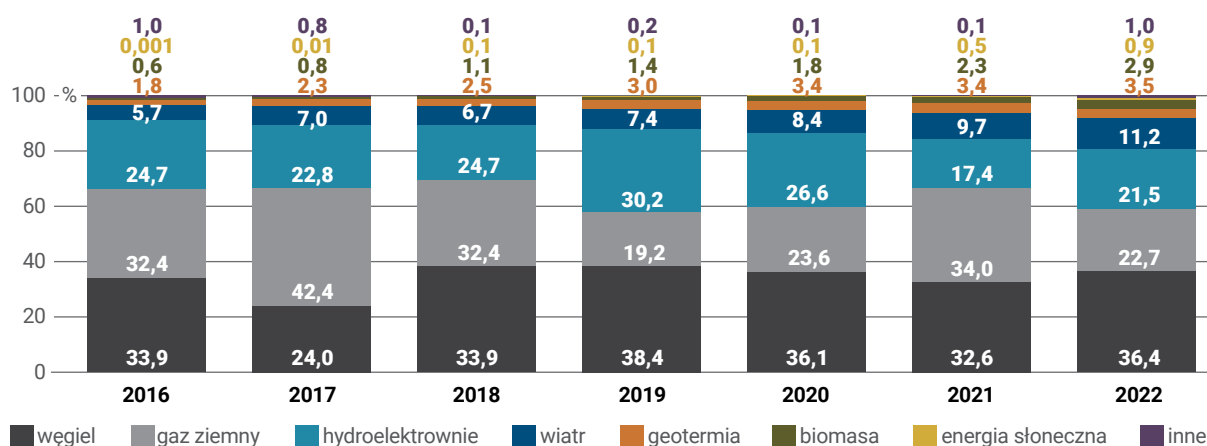
¹ Zob. BP Statistical Review of World Energy 2022, BP, czerwiec 2022, s. 9, bp.com.

² Doğal Gaz Piyasası. 2021 Yılı Sektör Raporu, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK), 2022, epdk.gov.tr.

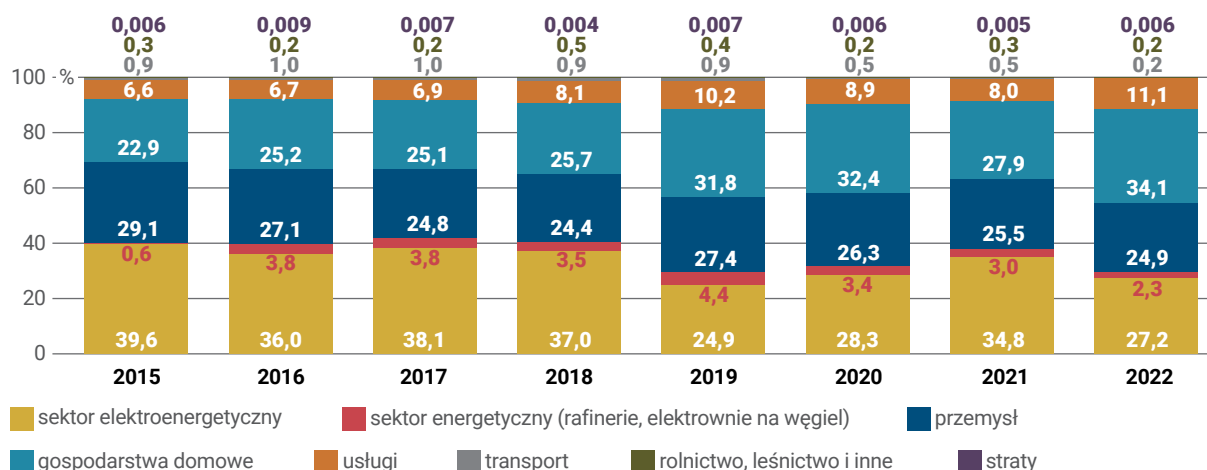
roku o 7,4%³. W 2021 r. z surowca tego wytwarzano też najwięcej (34,0%) tureckiej elektryczności. W 2022 r., w związku z kryzysem na rynku gazu, udział tego paliwa spadł do 22,7%, a węgla – wzrósł⁴. Na przestrzeni lat da się zauważyć działania władz na rzecz dywersyfikacji generacji energii, która ma przyspieszyć wraz z planowanym na 2023 r. uruchomieniem, budowanej przez Rosjan, elektrowni jądrowej Akkuyu. Obecnie gaz wciąż odgrywa jednak w sektorze kluczową rolę, co wiąże się m.in. z możliwością elastycznego zwiększania i zmniejszania produkcji z elektrowni gazowych w zależności od poziomu generacji ze źródeł odnawialnych i cen. Znaczący wzrost zużycia surowca w 2021 r. – o ok. 24% r/r – wynikał m.in. właśnie z suszy, która ograniczyła poziom energii wytwarzanej w hydroelektrowniach⁵. W 2022 r. z kolei jego konsumpcja spadła w związku z rekordowymi cenami na światowych giełdach.

Wykres 1. Udział poszczególnych źródeł w produkcji energii elektrycznej w latach 2016–2022

Źródło: Urząd Regulacji Rynku Energii (EPDK), epdk.gov.tr.

Wykres 2. Udział zużycia gazu ziemnego według sektorów w latach 2015–2022

Źródło: Urząd Regulacji Rynku Energii (EPDK), epdk.gov.tr.

W ostatnich latach najczęściej błękitnego paliwa używały gospodarstwa domowe, sektory elektroenergetyczny i ciepłowniczy oraz przemysł (zob. wykres 2). Pokazuje to, że gaz nie tylko ma znaczenie

³ Saros FSRU to come online next month: Minister, Hurriyet Daily News, 15.12.2022, hurriyetdailynews.com.

⁴ Doğal Gaz Piyasası. 2021 Yılı Sektör Raporu, op. cit.

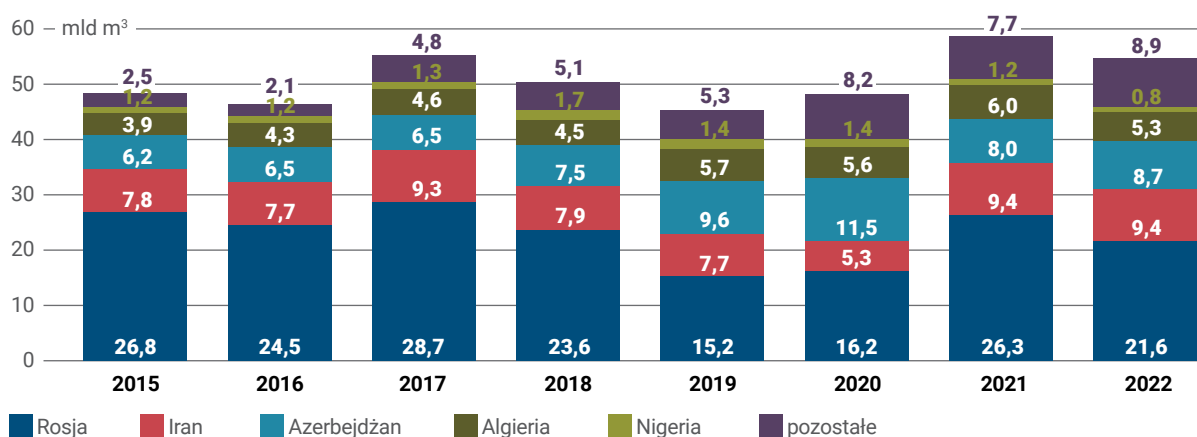
⁵ Zob. Elektrik Piyasası. 2021 Yılı Piyasa Gelişim Raporu, EPDK, 2022, s. 9, epdk.gov.tr.

ogólnogospodarcze i w generacji energii, lecz także odgrywa istotną rolę w dostarczaniu ciepła tureckiemu społeczeństwu – z ogrzewania tego typu korzysta ok. 80% gospodarstw domowych⁶.

Bezpieczeństwo dostaw gazu – infrastruktura, kontrakty i magazyny

Turcja jest w 99% uzależniona od importu gazu. Choć Ankara dąży do dywersyfikacji źródeł surowca i zmniejszenia zależności od Rosji, to państwo to pozostaje jej głównym dostawcą. Udział FR w imporcie tego paliwa spadał w ostatnich latach, lecz w 2021 r. – w związku z sytuacją na światowych rynkach oraz dużym wzrostem zapotrzebowania wewnętrznego – ponownie się zwiększył, do 44,9%. W 2022 r. był zaś nieco niższy, choć wciąż wysoki (ok. 40%). Gaz płynie do Turcji także m.in. z Iranu (17,2%) i Azerbejdżanu (15,9%). W ostatniej dekadzie – dzięki rozbudowie infrastruktury w kraju i zmianom na świecie – wzrosła też wyraźnie rola LNG, którego dostawy podwoiły się i w 2021 r. stanowiły już 24% całego importu surowców⁷. W 2021 r. około połowy gazu skroplonego sprowadzono na podstawie kontraktów długoterminowych z Algierii i Nigerii, a resztę zakupiono na rynku spotowym, zwłaszcza z USA i Egiptu. Wolumen dostaw LNG i jego znaczenie w całości tureckiego importu zależą w dużej mierze od koniunktury, w tym cen i dostępności surowca. Pomimo braku pełnych danych można zakładać, że w 2022 r. udział tego paliwa nie wzrastał, szczególnie że utrzymała się silna pozycja dostaw gazociągowych z Rosji.

Wykres 3. Źródła importu gazu do Turcji w latach 2015–2022

Źródło: Urząd Regulacji Rynku Energii (EPDK), epdk.gov.tr.

W 2022 r. Turcja zagwarantowała sobie stabilne dostawy gazu dzięki dobrze rozwiniętej infrastrukturze importowej (gazociągom i terminalom LNG), magazynom, podpisanym kontraktom, wreszcie: dobrym relacjom z Rosją, które zapewniały przewidywalność importu. To pokłosie długoletniej strategii Ankary i jej inwestycji w rozbudowę infrastruktury, co pozwoliło na dywersyfikację źródeł pozyskiwania surowca. Aktualne moce importowe kraju (ok. 129,5 mld m³ rocznie) przewyższają roczne zapotrzebowanie ponad dwukrotnie. Wyzwaniem dla Turcji pozostawały jednak rosnące koszty importu surowca.

W ostatnich latach Turcja rozszerzała swą gamę źródeł gazu przede wszystkim dzięki rozbudowie możliwości pozyskiwania LNG. Obecnie dysponuje czterema terminalami (w tym dwoma naziemnymi i dwoma pływającymi typu FSRU) o sumarycznej zdolności importowej 47,8 mld m³ rocznie, co stanowi ok. 37% całości krajowych mocy importowych. W pierwszym kwartale 2023 r. miał zostać otwarty

⁶ M. Temizer, *Turkish household gas consumption down by 12,3% in 2018*, Anadolu Agency, 10.04.2019, aa.com.tr.

⁷ Z ok. 6 mld m³ w 2011 r. do ok. 14 mld m³. *BP Statistical Review of World Energy 2022*, op. cit.

piąty, a trzeci typu FSRU – Saros. Dzięki niemu Ankara będzie mogła sprowadzać łącznie 53 mld m³ surowca. Wolumen ten w niemal 100% pokryje krajowe zapotrzebowanie na gaz.

Na wzrost infrastrukturalnych mocy importowych i dywersyfikację szlaków pozwoliło również uruchomienie w 2018 r. gazociągu TANAP, zwiększającego możliwości pozyskiwania surowca z Azerbejdżanu, oraz, w 2020 r., TurkStreamu – kolejnego (po gazociągu transbałkańskim i Blue Streamie) połączenia z Rosją. Obie inwestycje wpłynęły też pozytywnie na znaczenie tranzytowe Turcji, umożliwiając wzrost przesyłu gazu azerskiego i rosyjskiego do krajów Europy Południowo-Wschodniej i Włoch. Dodatkowe możliwości sprowadzania surowca z rynku europejskiego i jego tranzytu lub reeksportu do Europy stwarza niewykorzystywany od 2020 r. do przesyłu gazu z Rosji szlak transbałkański (zob. mapa). Wszystkie te elementy gwarantują Ankarze wyraźną nadwyżkę mocy importowych w stosunku do konsumpcji.

Mapa. Sieć gazociągowa i terminale w Turcji

— Gazociągi   □ Magazyny gazu   ● Złóża gazu   - - - - - Granice tureckiej wyłącznej strefy ekonomicznej

Moc przesyłowa wybranych szlaków:

- Tabriz–Doğubayazıt – 11,2 mld m³
- SCP (South Caucasus Pipeline) – 7 mld m³
- Blue Stream – 15,98 mld m³
- TurkStream 1 – 15,75 mld m³
- TurkStream 2 – 15,75 mld m³
- TANAP (Trans-Anatolian Natural Gas Pipeline) – 16 mld m³

★ Terminale LNG:

- (1) Marmara Ereğlisi LNG – 12,8 mld m³
- (2) Izmir Aliağa LNG – 14,6 mld m³
- (3) Etki LNG-FSRU – 10,2 mld m³
- (4) Dörtüyoğulları LNG-FSRU – 10,2 mld m³
- (5) Saros LNG-FSRU – 7,3 mld m³

Źródła: Republic of Türkiye – Ministry of Energy and Natural Resources, enerji.gov.tr; Energy Community, energy-community.org; BOTAŞ, botas.gov.tr.

Istotne znaczenie dla stabilności i bezpieczeństwa dostaw gazu do Turcji ma to, że ok. 90% krajowego zapotrzebowania zapewniają jej kontrakty średnio- i długoterminowe, w sumie na 55,4 mld m³ rocznie⁸. Do najważniejszych z nich należą wieloletnie umowy spółki BOTAŞ: z rosyjskim Gazpromem – na

⁸ G. Rzayeva, *Turkey's supply-demand balance and renewal of its LTCs*, The Oxford Institute of Energy Studies, 27.04.2022, s. 22–23, oxfordenergy.org.

16 mld m³ rocznie – oraz irańską firmą państwową NIGC – na 9,6 mld m³ rocznie. Mniejsze wolumeny sprowadza się m.in. na podstawie porozumienia z Azerbejdżanem (6 mld m³ rocznie). W 2021 r. tylko 6,9 mld m³ (czyli 11,8% importu) pokryto zakupami LNG na rynku spotowym⁹. Z danych na temat tureckich kontraktów można wnioskować, że prawie trzy czwarte sprowadzonego w 2022 r. gazu nabyto według cen powiązanych w 100% z koszykiem cen ropy (i/lub produktów naftowych), a resztę – zgodnie z cenami giełdowymi¹⁰.

Ankara od lat stara się ograniczać zależność od długoterminowych umów na dostawy gazu, co ma jej pozwolić na dopasowywanie poziomu i źródeł importu surowca

do zmieniającego się zapotrzebowania i warunków rynkowych. W rezultacie widzimy stopniowe zwiększanie odsetka elastycznych kontraktów średnio- i krótkoterminowych oraz zakupów na rynku spotowym. Jednocześnie w ciągu ostatniego roku – w warunkach rosnącej niepewności, zaostrzania się konkurencji na świecie, skokowych wzrostów i zmienności cen surowca na giełdach w Europie oraz widma niedoborów w sezonie zimowym – turecki koszyk importowy wydaje się gwarantować przewidywalne i stabilne dostawy po relatywnie korzystnych, a na pewno nie tak zmiennych i nieprzewidywalnych jak w większości państw UE cenach.

Tureckie bezpieczeństwo gazowe ma też zwiększać trwająca rozbudowa krajowych mocy magazynowych. W połowie grudnia 2022 r. uroczyście otwarto powiększony zbiornik w Silivri, którego pojemność (aktualnie to 4,6 mld m³) czyni zeń największy tego typu obiekt w Europie. W konsekwencji pod koniec 2022 r. tureckie magazyny mogły pomieścić aż 5,8 mld m³ surowca, a po zakończeniu w 2023 r. modernizacji kolejnego zbiornika (Tuz Gölü) wartość ta wzrośnie do 10 mld m³¹¹. Dodatkowo pewną ilość LNG da się również przechowywać w terminalach. Zapętnienie magazynów przed początkiem sezonu grzewczego 2022/2023 wynosiło zgodnie z deklaracjami władz 100%¹², lecz dane te odnosiły się do wcześniejszych – sprzed ekspansji – mocy Silivri. Przy średnim zużyciu gazu wynoszącym zimą do 6,5 mld m³ miesięcznie (dane z 2021 r.)¹³ oznacza to możliwość zaspokojenia zapotrzebowania tylko na czas około trzech tygodni surowcem pochodzącym wyłącznie z magazynów.

W dłuższym terminie bezpieczeństwo gazowe państwa będzie rosła dzięki zwiększeniu produkcji krajowej tego paliwa z jednej strony i spadkowi zapotrzebowania na nie w sektorze elektroenergetycznym z drugiej. Odkrycie złóż gazu w tureckich strefach ekonomicznych na Morzu Czarnym (ich łączną zasobność szacuje się na 710 mld m³)¹⁴ i trwające prace eksploracyjne mają już w 2023 r. umożliwić rozpoczęcie produkcji na poziomie do nawet 4 mld m³ surowca rocznie¹⁵. Wydobyć ma być zwiększane w kolejnych latach i docelowo – do 2026 r. – osiągnąć 14–15 mld m³ rocznie¹⁶. Pozwoliłoby to zmniejszyć zależności Turcji od importu surowca. Równoległe zapotrzebowanie na gaz ziemny ze strony sektora elektroenergetycznego prawdopodobnie zostanie ograniczone dzięki uruchomieniu w przyszłym roku pierwszej w kraju elektrowni atomowej – Akkuyu. W 2023 r. miałyby

” Bezpieczeństwo gazowe Turcji będzie rosła zarówno dzięki zwiększeniu produkcji krajowej gazu, jak i spadkowi zapotrzebowania nań w sektorze elektroenergetycznym.

⁹ Doğal Gaz Piyasası. 2021 Yılı Sektör Raporu, *op. cit.*, s. 18.

¹⁰ G. Rzaeva, *Turkey's supply-demand balance and renewal of its LTCs*, *op. cit.*, s. 22–23.

¹¹ *Turkey's underground gas storage capacity to reach 10 bcm in 2023*, Daily Sabah, 20.02.2022, dailysabah.com.

¹² C. Sezer, *Turkey says it filled natural gas storage ahead of winter*, Reuters, 30.09.2022, za: nasdaq.com.

¹³ Średnia za grudzień, styczeń i luty 2021 r. Latem Turcja zużywa o ok. 50% mniej gazu niż zimą. Zob. Doğal Gaz Piyasası. 2021 Yılı Sektör Raporu, *op. cit.*, s. 73.

¹⁴ MEE Staff, *Turkey announces big boost in Black Sea gas reserves*, Middle East Eye, 27.12.2022, middleeasteye.net.

¹⁵ *Deep-sea pipelaying to carry Turkey's Black Sea gas begins*, Daily Sabah, 10.07.2022, dailysabah.com.

¹⁶ R. Soyulu, *Could Turkey become a gas hub for Europe?*, Middle East Eye, 13.11.2022, middleeasteye.net.

ona pokryć 2,5%¹⁷, a od 2026 r. – aż 10% wewnętrznego popytu na energię elektryczną¹⁸. Ponadto Ankara w dalszej przyszłości planuje wybudować we współpracy z Rosją¹⁹ dwie kolejne elektrownie atomowe. Łącznie z Akkuyu miałyby one zapewnić państwu około jednej trzeciej potrzebnej mu elektryczności. Realizacja tych planów mogłaby zmniejszyć zużycie i import gazu.

Koszty społeczno-polityczne importu gazu

Pomimo warunków infrastrukturalno-kontraktowych umożliwiających pełne zaspokojenie krajowego zapotrzebowania na gaz, wyzwaniem dla Turcji pozostają tej zimy wysokie koszty importu tego surowca. Szczególnie dotkliwie da się je odczuć w dobie poważnego kryzysu finansowego państwa, który jeszcze pogłębia polityka subsydiowania cen gazu (i energii elektrycznej). Trwający kryzys finansowy skutkuje utratą wartości liry, co prowadzi do wzrostu kosztów importu błękitnego paliwa, które ostatnio pozostaje drogie na rynkach europejskich i światowych.

Sytuację jeszcze komplikują uregulowania krajowego rynku gazowego. Surowiec dostarcza państwowa firma BOTAŞ, odpowiedzialna za ponad 93% importu. Prawo zo-

” Likwidacja subsydiów na gaz spowodowałaby kilkukrotny wzrost cen energii na rynku wewnętrznym, co doprowadziłoby do bankructwa wielu firm i niewypłacalności zwykłych obywateli.

bowiązuje ją do subsydiowania cen paliwa gospodarstwom domowym i obiorcom przemysłowym. Według informacji medialnych w ub.r. dotowano do 80% ceny gazu²⁰. Przy rosnących problemach z deficytem na rachunku bieżącym, utrzymywanie tej polityki staje się w ostatnich miesiącach coraz trudniejsze i bardziej kosztowne. Stąd koncern BOTAŞ w 2022 r. został zmuszony podwyższyć ceny gazu dla gospodarstw domowych o 174% (utrzymując subsydia na poziomie 80%), przedsiębiorstw – o 277% – i dużych zakładów przemysłowych – o 379%²¹. Likwidacja subsydiów spowodowałaby jeszcze większy, kilkukrotny wzrost cen energii na rynku wewnętrznym, co doprowadziłoby do bankructwa wielu firm i niewypłacalności zwykłych obywateli. Ewentualne ograniczenie dopłat wydaje się nierealne zwłaszcza teraz, gdy Turcję czekają wybory parlamentarne i prezydenckie (wstępnie planowane na 14 maja). Zgodnie z dostępnymi danymi w 2023 r. subsydiowanie cen gazu i energii elektrycznej ma kosztować budżet ok. 32 mld dolarów²². To pułapka, z której Ankarze bardzo trudno się wydostać. Utrzymuje ona politykę subsydiowania cen gazu (i energii) ze względów polityczno-społecznych, ale także w celu zapewnienia stabilności rynku wewnętrznego. Równocześnie poszukuje dodatkowych funduszy, by móc ją opłacać pomimo powiększającego się deficytu na rachunku obrotów bieżących. Polityka ta wpędziła BOTAŞ w poważne problemy finansowe. W październiku 2022 r. jego roczne zadłużenie wynosiło już 179 mld lir (ok. 9,6 mld dolarów)²³. Dla porównania 12-miesięczny deficyt na rachunku bieżącym Turcji sięgał wówczas 43,5 mld dolarów²⁴. Sezon zimowy 2022/2023 pogłębił te problemy, a rosnące koszty polityki gazowej stanowią coraz poważniejsze wyzwanie dla stabilności i wypłacalności skarbu państwa.

¹⁷ Uruchomienie pierwszego reaktora atomowego zaplanowano na drugą połowę 2023 r.

¹⁸ *Turkey launches construction of last reactor of its 1st nuclear plant*, Daily Sabah, 21.07.2022, dailysabah.com

¹⁹ *Turkey to begin work on 2 more power plants: Erdoğan*, Daily Sabah, 9.11.2022, dailysabah.com.

²⁰ S. Hacaoglu, F. Kozok, *Erdogan Sees \$32 Billion Energy Subsidies in 2023 Election Year*, Bloomberg, 17.10.2022, bloomberg.com. Ceny gazu w styczniu 2023 r.: gospodarstwa domowe – 4,08 liry/m³; przemysł: 7,12–15,83 liry/m³ (w zależności od wielkości przedsiębiorstwa); elektrownie – 18 lir/m³. Dane za styczeń 2023. Źródło: botas.gov.tr.

²¹ *Türkiye hikes electricity, gas prices by 50% for industry, 20% for homes*, Daily Sabah, 1.09.2022, dailysabah.com.

²² S. Hacaoglu, F. Kozok, *Erdogan Sees \$32 Billion Energy Subsidies in 2023 Election Year*, op. cit.

²³ *BOTAŞ'ın 1 yıllık bütçe yükü 179 milyar TL'ye ulaştı*, Sözcü, 17.10.2022, sozcu.com.tr.

²⁴ *Yıllık cari açık zirvede*, Cumhuriyet, 12.12.2022, cumhuriyet.com.tr.

Współpraca gazowa z Rosją

Inwazja na Ukrainę i jej konsekwencje dla relacji europejsko-rosyjskich zwiększyły rolę współpracy energetycznej, w tym gazowej, z Turcją w optyce Moskwy, coraz bardziej odizolowanej od swoich wcześniejszych kluczowych partnerów i kontrahentów europejskich. Ankarę nie przyłączyła się do zachodnich sankcji, dzięki czemu w drugiej połowie 2022 r. wyrosła na największego światowego importera rosyjskiego gazu. Turcja staje się też – obok Chin i Indii, kluczowym rynkiem zbytu dla rosyjskiej ropy i węgla. Rośnie również jej znaczenie w dziedzinie tranzytu rosyjskich surowców energetycznych do państw trzecich. Potwierdza to propozycja prezydenta Władimira Putina dotycząca stworzenia na jej terytorium rosyjsko-tureckiego hubu gazowego. Szczegółów tego przedsięwzięcia nie doprecyzowano (nie wiadomo choćby, czy strona rosyjska dążyłaby tylko do zwiększenia tranzytu czy także do umożliwienia Turcji reeksportu swojego surowca). Jak się wydaje, dyskusje mają przede wszystkim wymiar polityczny, a realizacja nowych inwestycji (szczególnie tych wymagających zaangażowania, technologii lub know-how z Zachodu) na rzecz ewentualnego wzrostu przesyłu wolumenów surowca z Rosji w realiach wojennych jest mało prawdopodobna²⁵. Dialog na temat projektu pokazuje jednak, że pozycja Ankary – zarówno jako rynku zbytu, jak i ewentualnego przyszłego partnera Moskwy w działaniach na regionalnym rynku gazowym – umacnia się. Propozycja Putina wpisuje się zarazem w strategiczny cel Turcji, jakim od dwóch dekad pozostaje stworzenie w kraju hubu gazowego i reeksport surowca do Europy.

W obecnej sytuacji finansowej i wewnątrzpolitycznej Ankarę może też doraźnie wyzyskać słabość Moskwy, aby zapewnić sobie korzystne warunki importu rosyjskiego surowca. Kwestia

” Temat budowy hubu gazowego w Turcji pokazuje, że pozycja Ankary – zarówno jako rynku zbytu, jak i ewentualnego przyszłego partnera Moskwy w działaniach na regionalnym rynku surowców energetycznych – umacnia się.

finansowania zakupów gazu i subsydiowania cen na rynku wewnętrznym pozostaje dla Turcji bardzo poważnym wyzwaniem, dlatego przygotowywała się ona do okresu grzewczego, poszukując m.in. dostępu do tańszego paliwa oraz dążąc do uzyskania od Rosji ustępstw w sprawie płatności za surowiec. Ankarze udało się po pierwsze uzyskać (m.in. w ramach kolejnych rozmów Erdoğan z Putinem)²⁶ zgodę na uiszczanie należności za 25% dostaw gazu w rublach, na czym skorzystali obaj partnerzy. Z perspektywy tureckiej wdrożenie takich rozliczeń zmniejszyło wewnętrzny popyt na deficytowe waluty zachodnie (dedolaryzacja) i miało obniżyć koszt sprowadzania paliwa z Rosji²⁷. Wydaje się jednak, że zmiana waluty nie przyniesie Ankarze znaczącego zysku, gdyż obie waluty charakteryzują się dużą niestabilnością. Mimo to planuje się wzrost odsetka transakcji tego typu²⁸.

Turcja chce też uzyskać od Rosji obniżki cen gazu. W trakcie negocjacji w grudniu 2022 r. miała domagać się od niej m.in. ponad 25-procentowego upustu od ceny wyjściowej oraz odroczenia zobowiązania do 2024 r.²⁹ Według niepotwierdzonych doniesień pod koniec grudnia doszło do porozumienia przesuwanego o rok termin spłaty przez firmę BOTAŞ zadłużenia Gazpromowi (wynoszącego 20 mld dolarów)³⁰. Rozmowy na temat obniżki cen trwają. Umowa w tej sprawie pozwoliłaby Ankarze zaoszczędzić przed kampanią (wiosna 2023 r.) fundusze na walkę z negatywnymi skutkami inflacji

²⁵ A. Michalski, *Rosyjsko-tureckie plany budowy hubu gazowego*, OSW, 27.10.2022, osw.waw.pl.

²⁶ *Putin and Erdogan agree to boost cooperation, some rouble payments for gas*, Reuters, 05.08.2022, reuters.com.

²⁷ Szczegóły porozumienia nie są znane. Można przypuszczać, że Turcja ma wymieniać z Rosją waluty po korzystnym dla obu stron kursie, dzięki czemu lira zwiększałaby swoją siłę nabywczą, a koszty importu gazu z FR spadłyby.

²⁸ *Turkey starts paying for some Russian gas in roubles*, Reuters, 8.11.2022, reuters.com.

²⁹ S. Hacaoglu, F. Kozok, *Turkey Plans Talks with Russia to Seek Discount on Gas Imports*, Bloomberg, 8.12.2022, bloomberg.com.

³⁰ *Rusya, Türkiye'nin doğalgaz borcunu erteledi*, Bold Medya, 30.12.2022, boldmedya.com.

(np. podwyżkę płacy minimalnej), a tym samym zwiększyłaby szanse rządzącej Partii Sprawiedliwości i Rozwoju (AKP) na wygraną w wyborach parlamentarnych i prezydenckich.

Współpraca z Europą i turecka wizja hubu

Jednocześnie w perspektywie krótko- i średnioterminowej Turcja wydaje się także dość atrakcyjnym partnerem dla Europy, a przynajmniej państw Bałkanów i południa kontynentu. Dysponuje nadwyżką mocy importowych, zdywersyfikowaną infrastrukturą oraz połączeniami z rynkiem europejskim (interkonektory i gazociąg transbałkański), więc może stać się ważnym ogniwem w poszukiwaniach alternatywnych względem rosyjskich źródeł surowców i sposobów ich sprowadzania. W ten sposób – obok zainteresowania pogłębianiem współpracy ze strony Rosji oraz rosnących możliwości importu paliwa z tego kraju – tureckie szanse na realizację ambicji budowy hubu gazowego zwiększają także potrzeby samej Unii. Niekoniecznie hubu w formie sugerowanej przez Rosję, raczej takiego, do którego od już dwudziestu lat dążyła Ankara – umożliwiającego handel gazem pochodzącym ze wszystkich dostępnych jej źródeł i reeksport surowca do państw trzecich, w tym do UE. Plany te doprecyzował prezydent Recep Tayyip Erdoğan w połowie grudnia 2022 r. Stwierdził on wówczas, że celem Turcji jest jak najszybsze przekształcenie się w globalne centrum handlu gazem, gdzie kształtuje się jego cena referencyjna. Dodatkowo kraj może chcieć oferować europejskim importerom dostęp do rosnących mocy swojej infrastruktury importowej (w tym terminali LNG). Pierwszy przykład tego typu transakcji – a zarazem sygnał o możliwości stopniowego urzeczywistniania się zamierzeń Ankary – to podpisany 3 stycznia 2023 r. kontrakt między koncernem BOTAŞ a bułgarskim Bulgargazem. Na jego mocy Sofia uzyskała na 13 lat dostęp do 1,5 mld m³ rocznie mocy tureckich terminali LNG (głównie terminala Saros) oraz gwarancję przesyłu surowca przez BOTAŞ do granicy między oboma krajami³¹. Brak natomiast informacji potwierdzających podpisanie umowy międzyoperatorskiej, formalnie otwierającej drogę do uzgodnienia reguł przesyłu gazu z Turcji do państw UE³². To zaś wiązałoby się najpewniej z koniecznością choćby częściowej reformy tureckiego rynku gazu i miało kluczowe znaczenie dla współpracy z Europą, w tym stworzenia przejrzystych zasad dotyczących m.in. dostępu do infrastruktury czy uruchomienia większego korytarza eksportu gazu z Turcji i przez ten kraj na Zachód przy użyciu zarówno tureckich terminali, jak i szlaku transbałkańskiego. Sygnały o przymiarkach AKP do takiej reformy pojawiły się na początku marca³³.

Poza powyższą kwestią faktyczne powodzenie planów związanych z hubem zależeć będzie także od tempa ich wprowadzania w życie. UE potrzebuje dodatkowych

źródeł gazu przez najbliższe kilka lat – potem zapotrzebowanie na surowiec (a więc i na współpracę w tym obszarze z Turcją) ma spadać wskutek wdrażania transformacji energetycznej. Nie wiadomo na razie, jaką dokładnie rolę w tureckiej wizji hubu miałyby odegrać dostawy z Rosji. Choć niewykluczone, że Ankara mogłaby w przyszłości dążyć do reeksportu gazu z tego kraju, to obecnie – ze względu na ograniczenia kontraktowe, a jeszcze bardziej na brak zainteresowania nim ze strony odbiorców w Europie – będzie on najpewniej w coraz większym stopniu służył zaspokajaniu potrzeb wewnętrznych. Pozwalałoby to Ankarze oferować nadwyżkowe moce importowe i gaz – zwłaszcza LNG – z innych źródeł potencjalnym kolejnym kontrahentom europejskim. Z punktu widzenia znajdujących się w stanie wojny energetycznej z Rosją państw UE istotne byłoby prawdopodobnie zagwarantowanie

” Niewykluczone, że szukająca korzystniejszych umów na dostarczanie gazu z Rosji Ankara zechce mieszać surowiec pochodzący z rozmaitych źródeł i sprzedawać taką mieszankę dalej.

³¹ *Türkiye İle Bulgaristan, Doğal Gaz Alanında İş Birliği Anlaşması İmzalandı*, BOTAŞ, 3.01.2023, botas.gov.tr.

³² S. Elliott, D. O’Byrne, *Bulgaria in talks to take 1 Bcm/year of capacity at Turkish LNG terminals: minister*, S&P Global Commodity Insights, 23.12.2022, spglobal.com.

³³ *Turkey’s ruling party presents gas reform in step towards trading hub*, Reuters, 8.03.2023, reuters.com.

przez Turcję, że nie będzie odsprzedawać im rosyjskiego surowca. Jednocześnie niewykluczone, że Ankara, szukająca korzystniejszych umów na dostarczanie gazu z FR, zechce doprowadzić do sytuacji, w której będzie mogła mieszać surowiec pochodzący z rozmaitych źródeł i sprzedawać taką mieszankę (tzw. *Turkish blend*) dalej. Skutkowałoby to zacieśnieniem powiązań rosyjsko-tureckich, a w rezultacie – mimo relatywnej poprawy pozycji Ankary w relacjach z Moskwą – do wzrostu jej zależności od dostaw rosyjskiego gazu i do konsekwencji politycznych.

W związku z chęcią stworzenia hubu władze dążą także do rozbudowy kolejnych połączeń gazociągowych – z regionem kaspijskim (dyskusje na temat podwojenia przepustowości rurociągu TANAP³⁴ oraz ewentualnego rozpoczęcia prac nad przesyłem gazu z Turkmenistanu do Turcji i dalej na zachód³⁵), Iranem (porozumienie w sprawie budowy nowego gazociągu i modernizacji starego³⁶) – oraz do wzmacniania współpracy z Egiptem, a potencjalnie nawet z Izraelem³⁷. Oprócz tego planowane uruchomienie krajowej produkcji gazu i perspektywa ograniczenia jego konsumpcji (lub choćby tempa wzrostu zapotrzebowania na ten surowiec) może zwiększać potencjał jego reeksportu.

---

³⁴ *TANAP's capacity to be doubled: Minister*, Hurriyet Daily News, 8.10.2022, hurriyetdailynews.com.

³⁵ *Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Türkmen gazı açıklaması*, Dünya Gazetesi, 14.12.2022, dünya.com.

³⁶ *Z. Saman, Iran, Turkey strike new deal to increase gas exports*, Rudaw, 23.10.2022, rudaw.net.

³⁷ *E. Viner, Possible thaw in Egypt-Turkey tensions*, TV7 Israel News, 23.11.2022, tv7israelnews.com.